

Ekonomska komponenta iluzije centralnosti

JAKOV SIROTKOVIĆ*

Sažetak

Memorandum SANU iz 1986. godine ultimativni je program velikosrpstva koji na ekonomskom planu traži investicije za Srbiju, elimiranje "političke i ekonomske dominacije Slovenije i Hrvatske", "oslobađanje Srbije od doprinosa Fondu federacije", itd.

Odgovornost za tobožnje zaostajanje Srbije njegovi autori pripisuju isključivo Sloveniji i Hrvatskoj, koje su stoga odgovorne i za sve krive poteze ekonomske politike u bivšoj Jugoslaviji.

Napadaju osobito Ustav iz 1974. godine, koji omogućuje osamostaljenje ("secesiju") Slovenije i Hrvatske, što smatraju mogućim katastrofalnim ishodom, a bila bi "moralna obaveza" tih republika da pomognu razvoj nedovoljno razvijenih, jer da je Srbija podnijela najveće žrtve na račun vlastitog zaostajanja.

Dva su pitanja u centru pažnje srpskih ekonomista: petogodišnji plan za 1961.-1965. godinu i sustav financiranja bržeg razvoja nedovoljno razvijenih (Fond federacije).

Traže da se Srbija sasvim isključi iz financiranja nerazvijenih, uz dopunske mjere za ubrzanje razvoja uže Srbije.

Nemogućnost rješavanja tih problema na tako nametnut način dovodi do ekonomskog rasula Jugoslavije, a na scenu stupa strategija nasilja koja završava agresijom.

Nakon svega, srpska politička elita smatra da su njihove pozicije i na političkom i na ekonomskom planu ojačane, pa stoga i u raspravama o sukcesiji polaze od memorandumskih stajališta, te žive i dalje u iluziji da je velikosrpstvo i na ekonomskom i na političkom planu moguća perspektiva.

Osnovni suvremeni politički i nacionalni program agresivnog velikosrpstva je *Memorandum SANU*, koji je nastao 1986. godine i neslužbeno obznanjen pod naslovom "O aktuelnim društvenim pitanjima u našoj zemlji", s podjelom na dva dijela: prvi s naslovom "Krizna jugoslavenske privrede i društva" i drugi "Položaj Srbije i srpskog naroda". Ovaj je dokument SANU prvi put službeno objavila tek 1995. godine, bez ikakvih izmjena, pod naslovom "Memorandum SANU - odgovori na kritike".¹

**Jakov Sirotković*, redoviti član HAZU.

¹Vidi: Isaković, A. i suradnici: "Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti o aktuelnim društvenim pitanjima u našoj zemlji", SANU, Beograd, 26. septembra 1986., 74 strane osnovni tekst, 40 strana dopuna.

Mihailović, K. - Krestić, V. "Memorandum SANU - odgovori na kritike", izdanje SANU, Beograd 1995. (IX), urednik M. Pantić, glavni tajnik SANU, str. 150 (od str. 7 do 98 odgovori na kritike, a od 99 do 148 tekst Memoranduma iz 1986. godine.)

Memorandum SANU izuzetnu pozornost posvećuje ekonomskim pitanjima. U prvom dijelu društvenoj i ekonomskoj krizi, a u drugom gospodarskom zaostajanju Srbije i ekonomskoj (uz ostalo) ugroženosti Srba izvan matične republike, prije svega u Hrvatskoj.

Autori odriču Memorandumu programski karakter i nazivaju ga “videnjem društvene stvarnosti”, premda smatraju da postojeća kriza Jugoslavije i položaj Srbije iziskuje “radikalne mere za promenu postojećeg stanja”, ali ipak zaključuju da im je namjera “više eksplicite nego implicite” ukazati na moguća rješenja.²

Takva je tvrdnja u kontradikciji sa sadržajem Memoranduma u kojem su formulirani, samo na ekonomskom planu, može se kazati na ultimativan način, sljedeći praktični zahtjevi:

1. poduzeti mjere za zaustavljanje tendencija “dugoročnog zaostajanja privrede Srbije”,
2. osigurati veće investicije po stanovniku Srbije,
3. eliminirati posljedice ulaska kapitala “najrazvijenijih republika” (Slovenije i Hrvatske) u privredu Srbije,
4. eliminirati “političku i ekonomsku dominaciju Slovenije i Hrvatske”, uzročnika svih negativnih tendencija u jugoslavenskoj privredi,
5. vratiti ekonomski razvoj Jugoslavije na put “ravnomernog razvoja”,
6. “da se bez odlaganja prestane sa zloupotrebom teze o ugnjetačkoj i ugnjetenim nacijama koja je Srbiju dovela u nezavidan ekonomski položaj”,
7. “oslobođenje Srbije od doprinosa Fondu federacije”, jer je “istinske žrtve za razvoj tri nerazvijene republike i SAP Kosovo podnela samo Srbija”, “plaćajući pomoć drugima sopstvenim zaostajanjem”,
8. uvesti progresivni doprinos Fondu (umjesto proporcionalne stope), što bi omogućilo da se oslobađanje Srbije od uplate Fondu kompenzira povećanim davanjima Slovenije i Hrvatske.³

U kontekstu takvih zahtjeva treba shvatiti i ključne političke stavove Memoranduma o obrani i integritetu srpskog naroda i njegove kulture i o zaštiti “sve ugroženijih” Srba u Hrvatskoj.⁴

²M., K. i K., V. “Memorandum SANU odgovori na kritike”, op.cit., str. 12.

³Istovjetni su tekstovi u Memorandumu iz 1986. i u Memorandumu iz 1995. godine, i to na stranicama 40, 41, 43, 47, 48 i 59 (1986. godine), te na stranicama 126, 127, 130 i 137 (1995. godine).

⁴O tome autori, između ostalog, kažu: “Izuzimajući period postojanja NDH, Srbi u Hrvatskoj nikada u prošlosti nisu bili toliko ugroženi koliko su danas. Rešenje njihovog nacionalnog položaja nameće se kao prvorazredno političko pitanje. Ukoliko se rešenja ne pronađu, posledice mogu biti višestruko štetne, ne samo po

Očito je da autori Memoranduma bitna pitanja jugoslavenske državne zajednice svode na ona koja su u funkciji gospodarskih i nacionalnih interesa Srbije i srpskog naroda. Krivotvorine kojima argumentiraju stav o dugoročnom zaostajanju privrede Srbije i ekonomskoj ugroženosti srpskog naroda osobito u Hrvatskoj, dobivaju puni smisao u razmatranjima o ekonomskom razvoju i političkom sustavu Jugoslavije.

Naime, problem zaostajanja Srbije moguće je riješiti samo ubrzanjem gospodarskog razvoja u okvirima federativne Jugoslavije, kao što su i zaštita ugroženih Srba i poboljšanje njihova ekonomskog položaja jedino mogući u jedinstvenoj Jugoslaviji.

Odgovornost za to zaostajanje i takvu ugroženost snose, prema Memorandumu, isključivo Slovenija i Hrvatska. One su stoga odgovorne i za sve krive poteze ekonomske politike. To znači da treba na temelju nove, jedinstvene koncepcije ekonomskog razvoja Jugoslavije učiniti zaokret i u globalnom razvoju i u odnosima razvijenih i nerazvijenih. Pritom bi se morala uspostaviti i nova podjela, gdje bi i Srbiji stvarno bio priznat status nerazvijenosti.

Konfederativno uređenje koje proizlazi iz Ustava 1974. godine stoga ne zadovoljava, jer bi moglo dovesti do osamostaljenja Slovenije i Hrvatske, što bi bilo "katastrofalno". A njihova je "moralna obaveza" da, nakon toga što su postigle "visoki stepen industrijske zrelosti" i "punu zaposlenost" na tuđi račun, pomognu brži razvoj drugih, s naglaskom na Srbiju. Stoga dolazi u obzir samo jedinstvena federativna Jugoslavija s centralnom državnom regulativom. Takva je opcija za autore Memoranduma bez alternative.⁵

U sklopu takve konstrukcije, koja je u danim okolnostima mogla biti samo velika iluzija, posebno mjesto, gotovo kao njezini nosivi stupovi, zauzimaju ocjene i stavovi koji se odnose na Društveni plan Jugoslavije za

odnose u Hrvatskoj već i po čitavu Jugoslaviju." (Vidi: "Memorandum SANU...", Beograd 1986., op.cit., str. 62. (istovjetan je tekst i u izdanju iz 1995. godine na str. 139.)

⁵Širi kritički osvrt na ova pitanja, kao i na ostale stavove Memoranduma iz 1986. i 1995. o ekonomskom zaostajanju Srbije i ugroženosti Srba, vidi u sljedećim radovima:

Sirotković, J.: "Ekonomska podloga rata protiv Hrvatske - Od Memoranduma Srpske akademije 1986. do oružane agresije 1991.", *Vjesnik HAZU*, br. 3-4/1992.,

Sirotković, J.: "Hrvatsko gospodarstvo 1945-1992 - ekonomski uzroci sloma Jugoslavije i oružane agresije na Hrvatsku", HAZU, Zagreb 1993., str. 111 do 130.,

Sirotković, J.: "Memorandum SANU iz 1995. godine" (kritički osvrt na knjigu K. Mihailovića i V. Krestića "Memorandum SANU, odgovori na kritike"), *HAZU 1996.*, predavanja u HAZU, svezak 69.,

Sirotković, J.: "Hrvatsko gospodarstvo - privredna kretanja i ekonomska politika", HAZU i Golden marketing, Zagreb 1996., str. 32 do 49.

razdoblje od 1961. do 1965. godine i njegovu sudbinu, te na kompleks nerazvijenih i Fond federacije za financiranje njihova bržeg razvoja.

Plan za razdoblje od 1961. do 1965. godine bio je napušten već 1962. godine, dakle u drugoj godini njegova ostvarivanja, dokad se u punoj mjeri iskazala njegova nerealnost i štetnost. Autori *Memoranduma* govore da se to dogodilo krivnjom Slovenije i Hrvatske i da je to značilo napuštanje programa “koji je težište stavio na proizvodnju sirovina i energije”, da se zbog toga promijenio i privredni sistem i ekonomska politika u kojima “radna snaga nije dobila adekvatno mesto”, pa da su tako najviše “pogođeni Srbija i nerazvijena područja”.⁶

Autorima toga plana bila je grupa srpskih ekonomista i statističara, među kojima su bili i pojedinci koji su iznijeli tezu o ekonomskom zaostajanju Srbije i u Jugoslaviji između dva rata nakon objavljivanja “Ekonomske podloge hrvatskoga pitanja” Rudolfa Bićanića 1938. godine. Zatim oni koji su i ranije osuđivali ocjene Andrije Hebranga u vrijeme donošenja Petogodišnjega plana (prvoga) za razdoblje od 1947. do 1951. godine o eksploatatorskom ponašanju velikosrpske buržoazije. To im je bilo i polazište za analizu uzroka o ekonomskom zaostajanju Srbije i u razdoblju od 1947. do 1951. godine, što su onda uspješno plasirali u politiku i postigli stanovite rezultate.⁷

Isti su autori imali i teorijskih pretenzija, te su zastupali teoriju investicijskih ciklusa, koja je nikla kao pragmatička konstrukcija u Sovjetskom Savezu s dopunama u Poljskoj i Čehoslovačkoj, međutim, s paradoksalnom primjenom. Naime, dok su ekonomisti i planeri navedenih zemalja time htjeli argumentirati neophodnost napuštanja strategije razvoja s težištem na prvom odjeljku (sredstva proizvodnje i ključna kapitalna izgradnja), jugoslavenski su planeri dokazivali potrebu vraćanja, nakon relativno uspješnog i uravnoteženog razvoja od 1957. do 1960. godine, na raniju koncepciju blisku onoj iz Prvog petogodišnjeg plana.⁸

⁶Vidi: “Memorandum SANU...”, 1986., op.cit. str. 44. i “Memorandum SANU 1995.”, op.cit. str. 128.

⁷Vidi: Bićanić, R.: “Ekonomska podloga hrvatskog pitanja”, izdavač V. Maček, Zagreb, 1938., Hrvatska narodna tiskara S. Vidović, Split.

Hebrang, A.: “Referat o petogodišnjem planu razvitka narodne privrede Jugoslavije 1947.-1951. i narodnih republika Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Crne Gore”, Savezna planska komisija, Beograd 1947., štamparija Rožankovski, Zagreb.

Grđjić, G. i dr.: “Istina o ekonomskoj podlozi hrvatskog pitanja”, Proizvođačka izdavačka zadruga Sloboda, Beograd, 1940.

Mihailović, K.: “Regionalna stvarnost Jugoslavije”, Ekonomija, Beograd, 1990.

⁸Vidi: Čobeljić, N.: “Teorija investicionih ciklusa u socijalističkoj privredi”, Institut za ekonomska istraživanja, Beograd, 1966. i “Privreda Jugoslavije”, Savezna administracija, Beograd, 1972.

Nacrt plana od 1961. do 1965. godine bio je stručno osporavan, ali je bez većih teškoća prihvaćen u Saveznoj skupštini. Problemi su, međutim, nastali kad se pokazalo da on znači vraćanje na staro, ne samo u pogledu koncepcije razvoja već najprije u pogledu političkog sistema; praktički napuštanje samoupravljanja i još veće ograničavanje samostalnosti republika. Politički konflikti koji tada nastaju rješavaju se napuštanjem toga plana i odlukama o promjenama Ustava (1963. godine), te privrednoj reformi 1964. i 1965. godine, prethodnoj odluci da se izradi novi sedmogodišnji plan za razdoblje od 1964. do 1970. godine. To se, međutim, mijenja, pa se donosi Petogodišnji plan za 1966.-1970. godinu. Slabosti reforme, nedorečenost Ustava iz 1963., nedosljednost njegove primjene i loša ekonomska politika dovode do izuzetno teške ekonomske situacije već 1967. godine, što je i početak nove političke krize, koja se privremeno razrješava izuzetno oštrim represivnim mjerama 1971. i 1972. godine. Ono što se u svemu tome može ipak označiti kao pozitivno jesu ustavni amandmani iz 1971. godine, te novi Ustav iz 1974. godine, u kojima deklarativno znatno jača pozicija samoupravljanja i autonomija republika i pokrajina.⁹

To je i razdoblje u kojem glavni nosioci teze o zaostajanju Srbije sele u Srpsku akademiju znanosti i umjetnosti. Ta teza, međutim, ostaje prisutna u politici, tako da biva prihvaćena početkom osamdesetih i u vrlo konkretnoj formi sredinom tih godina, kad se unosi u petogodišnje i godišnje planove, koji već sadrže i značajne mjere za pomoć Srbiji.¹⁰

Takve teze poprimaju agresivni oblik u Memorandumu 1986. godine, a oblik političkog i ekonomskog nasilja dolaskom Miloševića na vlast. Tada i Memorandum izlazi iz "ilegalnosti", premda ga SANU još službeno ne objavljuje, a pojedini njegovi autori, još prije raspada Jugoslavije, izražavaju zadovoljstvo postignutim rezultatima. Evo jednoga takvog karakterističnog stava iz početka 1990. godine:

"Srbija je od 1987. godine doživjela suštinsku emancipaciju. Ona je došla do svesti o svom nezavidnom položaju i povratila dostojanstvo i pouzdanje. Sa ustavnim promenama ona je izborila osnovnu ravnopravnost. To, međutim, ne znači da je time postignuta i puna ekonomska ravnopravnost i da su stvorene sve pretpostavke za zaustavljanje njenog privrednog zaostajanja. Svi vidovi ekonomske diskriminacije nisu uklonjeni ni do 1990. godine. Nepravičan doprinos Fondu federacije i neekvivalentna razmena predstavljaju kamen o vratu privrede Srbije koja pod takvim uslovima teško može čvrsto stati na svoje noge. No, velika masa privrede Srbije izgleda da predstavlja suviše veliko iskušenje za stvaranje koalicija i kom-

⁹"Ustav SRJ" i "Ustav SRH", Narodne novine, Zagreb, 1974.

¹⁰Vidi: "Rezolucija o politici ostvarivanja društvenog plana Jugoslavije od 1986. do 1990. godine u 1986. godini", *Službeni list SFRJ, br. 75/1985.*, str. 2292 do 2303.

promisa na njen račun. Borba za jednake uslove privređivanja za Srbiju očigledno nije okončana.”¹¹

Politička pozicija Srbije u Jugoslaviji tada je bitno ojačala, tako da je njezino vodstvo moglo imati odlučujući utjecaj i na promjene u ekonomskoj sferi. Ono ga je iskoristilo na najgori mogući način, pridonoseći daljnjem zaoštavanju krize, koja kulminira 1989. godine, a pokušaji njezina razrješavanja dovode do katastrofalnih posljedica, tj. do ekonomskog sloma Jugoslavije i zatim do oružane agresije, najprije na Hrvatsku.

U tome razdoblju inflacija dostiže kulminaciju, a posljedica je tako vodene politike (koja je bila sračunata) da u okvirima općeg rasta cijena mijenja odnose, tj. otklanja disparitete cijena, s time što bi se intervencijama na tržištu, s težištem na uvozu, utjecalo na ograničavanje rasta cijena. Umjesto toga dogodilo se, nakon desetogodišnjeg skokovitog ubrzanja indeksa rasta cijena (na malo) od 113 u 1978. godini do 299 u 1988. godini, da je indeks u 1989. godini skočio na 1.356, što znači da su cijene porasle za 12,5 puta u odnosu prema 1988. godini, da bi se, kao rezultat tzv. reformskih mjera i intervencije uvozom, u 1990. godini odgovarajući indeks smanjio na 709, što je približno 2,4 puta brži porast cijena od onoga iz predreformske 1988. godine. Stoga je i povećani uvoz roba za široku potrošnju radi intervencije na tržištu, bio promašaj, utoliko više što je u tome sektoru, koji je dugoročno bio suficitaran, u 1990. godini ostvaren deficit od 270 milijuna dolara, dok je u 1989. godini pozitivan saldo iznosio 330 milijuna dolara.¹²

Srbija (uža, bez pokrajina) počela se i prije dolaska Miloševića na vlast uključivati u sustav pomaganja nerazvijenih kao korisnik, ali ustavne promjene 1988. i 1989. (amandmani), s kojima je povezano i stvarno ukiđanje autonomije pokrajina, omogućavaju da i sama poduzima mjere u tome pravcu. Zahtjev da se umjesto proporcionalnih stopa doprinosa Fondu prijeđe na progresivno, u najvećoj je mjeri bio već ugrađen u raniji sustav. Naime, uplaćivalo se prema zastupljenosti (udjelu) republika i pokrajina u društvenom proizvodu društvene privrede (budžetske nepovratne dotacije bile su prema udjelu u društvenom proizvodu ukupne privrede). S obzirom na razlike tih udjela od udjela u strukturi stanovništva, faktički se radilo o progresivnom sustavu.¹³

Međutim, to za srpsko rukovodstvo nije bilo dovoljno, jer su zahtjevi bili da se sasvim isključi doprinos uže Srbije, a da se za taj iznos poveća

¹¹Mihailović, K.: “Regionalna stvarnost Jugoslavije”, op.cit., str. 143.

¹²*Statistički godišnjak 1991.*, Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, Zagreb 1991., str. 143 i 270.

¹³Vidi: *Statistički godišnjak Jugoslavije 1990.*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1990., str. 404 (tablica 201-1 “Učešće socijalističkih republika i SAP u SFRJ”).

doprinos Slovenije i Hrvatske (i eventualno Vojvodine), tako da se ukupni iznos ne smanjuje. Tome, naravno, valja pridodati i nove zahtjeve za pomaganje bržeg razvoja Srbije radi dostizanja razvijenih. Na tome se radilo, a prijelazna rješenja nalazilo je samo rukovodstvo Srbije poduzimanjem niza mjera u vlastitoj nadležnosti, ali i onih koje su zadirale u savezne nadležnosti i nadležnosti drugih republika, koje su u biti bile protuustavne, odnosno protuzakonite, suprotne usvojenoj ekonomskoj politici. To se osobito očitovalo u monetarnokreditnoj i vanjskotrgovinskoj sferi.

Jedna od takvih mjera bila je upravo na području formiranja i raspodjele sredstava Fonda federacije za nedovoljno razvijene. Do 1976. godine radilo se u potpunosti o kreditiranju pod vrlo povoljnim uvjetima. Kasnije je dopušteno udruživanje do 20 posto ukupnih obveza, ali je do 1980. ostvareno svega 2,2 posto. Od 1981. godine dopušta se udruživanje do 50 posto, ali je ostvareno u prvih pet godina svega 23 posto. Kasnije se stanje mijenja, jer zbog drastičnog pada akumulacije kreditori nisu bili u stanju uplaćivati zajam, pa se tolerira udruživanje do 50 posto. Od toga na više odstupa Srbija (u manjoj mjeri Bosna i Hercegovina), polazeći od stava da je u njezinoj državi njihova stvar kako će podmirivati obveze prema Kosovu. Tako u 1989. godini u ukupnom zajmu za nerazvijene Srbije, kao cjelina, ima udjel od svega 15 posto, a uža Srbija 9,5 posto, što je u ukupnim obvezama Srbije 22, odnosno 20 posto. Ostalo se odnosi na udruživanje. U istoj godini povećao se udjel Hrvatske u zajmu za nerazvijene na 35 posto, što je bilo 53 posto od ukupnih obveza republike. Slična, premda nešto povoljnija, situacija bila je sa Slovenijom, pa su tako Hrvatska i Slovenija zajedno sudjelovale u zajmu za nerazvijene sa 63,7 posto.¹⁴

To se događalo nakon desetogodišnjeg pada akumulacije, koja je u Hrvatskoj pala sa 32 posto udjela u društvenom proizvodu u 1978. godini na minus 9 posto društvenoga proizvoda 1989. godine. Raspoložive akumulacije uopće nije bilo, čak ni u bruto-izrazu, jer je amortizacija bila čak niža od negativne akumulacije. Sve su se obveze mogle podmirivati samo zaduživanjem. A to se zaduživanje tada već praktički svelo na kratkoročno, po vrlo nepovoljnim, zapravo lihvarskim, kamatama, koje su pratile inflaciju. Kamate su tako postale najveća stavka u raspodjeli i približile su se neto-osobnom dohotku, a zajedno s poreznim davanjima, znatno ga i premašile. Tako se udjel poreza i kamata u društvenom proizvodu Hrvatske povećao sa 29,5 posto u 1978. na 68,8 posto u 1989. godini, dok je udjel neto-osobnih dohodaka pao sa 34,8 posto na 31,5 posto.¹⁵

Prema kvotama dogovorene raspodjele, Kosovo je u 1989. godini raspolagalo sa 34 posto ukupnoga zajma za nerazvijene, što je približno iz-

¹⁴Isto, str. 496 i Sirotković, J.: "Ekonomski razvoj Jugoslavije - Od prosperiteta do krize", Narodne novine, Zagreb, 1990. str. 224-229.

¹⁵Vidi: Sirotković, J.: "Hrvatsko gospodarstvo", op.cit., str. 131.

nosu kredita Hrvatske. S tim iznosom sada je već slobodno manipulirala jedinstvena Srbija, dok su iznosi na temelju udruživanja u velikoj mjeri bili samo kalkulativna stavka. Dio sredstava iz zajma slijevao se na tržište kapitala, s jedne strane, zato što prezadužena privreda nerazvijenih nije bila u stanju otplaćivati obveze, a prenamjena sredstava je osigurala veliku dobit na razlikama u kamatama, te s druge, što su se na taj način sredstva mogla koristiti za sasvim druge namjene, uključujući i neproizvodnu potrošnju. S obzirom na veliku koncentraciju bankarskoga i trgovačkog kapitala u Srbiji (pretežno u Beogradu), Srbija je sa sredstvima zajma iz Fonda mogla u mnogo većoj mjeri od ostalih ublažavati posljedice dugotrajne krize i održavati iluziju o mogućem oporavku i rastu.

Ipak, stvari su toliko bile dovedene do kraja, da ni naoko prihvatljiva privredna reforma 1989.-1990. godine nije imala nikakvih šansi, ne samo zato što nije dirala u osnovne uzorke tako duboke i dugotrajne krize već i zato što, usprkos izraženim simpatijama, Jugoslavija nije mogla dobiti nikakvu inozemnu materijalnu podršku. A njezini kreatori su upravo u tome vidjeli mogući izlaz.

Tako 1990. godine dolazi do općega ekonomskog rasula i na scenu stupa strategija nasilja.¹⁶ Opasnost od raspada Jugoslavije i gubljenja željene centralne pozicije Srbije njezina elita odlučuje braniti svim mogućim sredstvima. Izlaz nalazi u JNA, sada već sasvim podređenoj velikosrpskoj ideji, i u konačnoj odluci da Vukovar, ipak, treba srušiti.

Nakon svega, godine 1995. SANU ponovno stupa na političku scenu i prvi put službeno objavljuje *Memorandum SANU* iz 1986., s odgovorima na kritike. Autori se trude ne samo obraniti svoje ranije stavove već ih pokušavaju ojačati novim argumentima, što uključuje i opravdavanje svega onoga što je službena politika u međuvremenu poduzela. Osobito su ogorčeni na osporavanje ekonomskih teza i stavova o zaostajanju Srbije i ekonomskoj ugroženosti Srba, jer kažu da to nitko ranije nije dovodio u pitanje, čak ni srpsko rukovodstvo prije Miloševića, koje je bilo prvi i najoštrij kritičar *Memoranduma* iz 1986. Ovome se može dodati da srpsko rukovodstvo nije imalo ni razloga u to vrijeme suprotstavljati se stavovima o zaostajanju Srbije, jer su i oni to zastupali, a bile su u tijeku i stanovite pozitivne mjere službene jugoslavenske ekonomske politike. Njihova se reakcija ponajprije odnosila na to što je *Memorandum* vrlo oštro napao aktualno srpsko rukovodstvo, smatrajući ga odgovornim za zaostajanje Srbije i za genocid na Kosovu. Čak ni do danas nije bilo nekih osobitih osvrta na ekonomski sadržaj *Memoranduma*, osim jedne vrlo izolirane analize, a kritike nema ni u okvirima Srbije, ni u međunarodnim razmjerima. Ima samo pojedinačnih osuda zloupotrebe takvih ocjena za poticanje

¹⁶Vidi o tome u širem međunarodnom kontekstu u: Kulić, S.: *Strategija nasilja kao strategija razvoja*, Naprijed, Zagreb, 1996.

na rješavanje problema nasiljem, kao i osporavanja nekih tumačenja tako ocijenjenih odnosa.¹⁷

Ono što više može zabrinjavati jest činjenica da ni u nas, a ni drugdje u osamostaljenim državama bivše Jugoslavije, nema osobitog zanimanja za ta pitanja, ni u politici, ni u znanosti. Stječe se dojam da je višedestljetna indoktrinacija s tezom o ekonomskom zaostajanju Srbije u obje Jugoslavije imala značajnoga utjecaja i na današnja gledanja na to pitanje. To manipulanti velikosrpske ideologije vješto koriste i u međunarodnim razmjerima, prebacujući odgovornost za raspad Jugoslavije, pa i za rat, na druge, posebno na Hrvatsku. Međutim, ta im je teza osobito značajna u raspravama o sukcesiji sljednika imovine bivše Jugoslavije. Tu su za sebe već ostvarili dobre rezultate u postignutom dogovoru o raspodjeli dugova, a kriterije za raspodjelu imovine zasnivaju na još povoljnijim osnovama, što međunarodni faktori prihvaćaju kao osnovicu za raspravu.¹⁸ U međuvremenu, stvarna se imovina neprekidno reducira u interesu Srbije (odnosno SRJ), dok se istodobno odlaže uključivanje pitanja ratne štete u međunarodnu raspravu.

Može se, stoga, zaključiti da su ova pitanja izuzetno aktualna, da je njihovo rješavanje od vitalnog interesa za Hrvatsku i njezino gospodarstvo, pa bi im znanost i politika u nas morali posvetiti puno veću pažnju.

¹⁷Vidi, npr., Mađar, Lj.: “Ko koga eksploatiše”, u *Srpska strana rata - Trauma i katarza u istorijskom pamćenju* (priredio Nebojša Popov), Republika, Beograd, 1996., str. 171 do 200.

¹⁸Vidi: “Treaty Concerning Regulation of the Consequences of the Secession of Parts of the Yugoslav Federation”, Working Group on Succession Issues, Delegation of the FR of Yugoslavia, Belgrade, February 1995.

Jakov Sirotković

*ECONOMIC COMPONENT OF THE ILLUSION
OF CENTRALITY*

Summary

The SANU Memorandum of 1986 is the ultimate manifesto of the Greater Serbian idea; in the economic department, it is manifested in the form of vying for investments into Serbia, of the elimination of the “political and economic domination of Slovenia and Croatia”, and of “disencumbering Serbia from contributing to the Federation fund”.

Its authors put the blame for the alleged lagging of Serbia exclusively on Slovenia and Croatia, and thus consequently make them responsible for all unsound economic policies in the former Yugoslavia.

Particularly venomous charges are reserved for the Constitution of 1974, which makes for the independence (“secession”) of Slovenia and Croatia, viewed as a precursor of a possible catastrophe. These two republics, they believe, are “morally obliged” to aid the development of the underdeveloped republics, since Serbia has sacrificed most, and the price of that has been its own thwarted development.

Two issues are central to Serbian economists: the 1961-1965 five-year plan and the system of financing a faster development of the underdeveloped regions (the Federation Fund). They demand that Serbia should be completely exempted from aiding the underdeveloped and, at the same time, extra measures for a faster development of Serbia proper should be decreed.

The impossibility of solving these problems in this dictated manner brought about the economic disintegration of Yugoslavia, followed by the strategy of violence which ended in the aggression.

Nevertheless, the Serbian political elite thinks that their political and economic standing has been enhanced and thus, in the negotiations about the succession, they flaunt the Memorandum propositions, and continue to live under the illusion that the Greater Serbia is a viable option, both economically and politically.